

Marathonschaatsers:

Mammoeten in een steeds warmere wereld

Door Jessica Merkens

Afgelopen winter fietste ik op mijn oude stadsbarrel kriskras door de stad richting de ijsbaan in Utrecht voor mijn schaatstraining. Na een paar kilometer had ik mijn jas al helemaal opengeritst. De zon scheen in mijn gezicht. Ik had het warm. Het was begin februari en het was 15 graden. Wat tegenstrijdig, dacht ik bij mezelf. Ik was op weg naar een kunstijsbaan, die we hebben gebouwd omdat er steeds minder natuurijs in Nederland is. En ondertussen zweette ik als een otter. Waar zijn de ijspegels gebleven, de bevroren wimpers, de kou die aan je neushaartjes trekt als je een teug adem neemt? Het maakte me melancholisch. Is onze sport aan het uitsterven? Zijn marathonschaatsers de mammoeten van de 21e eeuw?

Hoe anders was het een eeuw geleden. De winter van 1890 was de laatste stuiptrekking van de Kleine IJstijd, die vanaf het midden van de 16^e tot het midden van de 19^e eeuw duurde. Het vroom in die tijd dikwijls zo hard dat de Zuiderzee dichtvroor en dat schaatser van Friesland naar Noord-Holland trokken en andersom. Dat trok veel bekijks en de kranten berichtten er volop over. Zoals in 1763, toen de Leeuwarder Courant een bericht uit

Medemblik ontving: 'Heden zyn alhier vanuit Workum uit Vriesland, over Zee, met Paard en Slede, en op Schaatzen, behouden gearriveerd de volgende Perzoonen...' Andersom arriveerden in Stavoren zo veel Hollanders op schaatzen en in arrensleden, dat kooplieden en herbergiers de drukte amper aankonden. Zilveren memorabilia werden bij bosjes verkocht aan de schaatstoeristen, zo veel zelfs dat de zilversmeden in andere steden extra zilver moeten opkopen.

Het begon dat jaar al vroeg te vriezen, op 25 november 1890. De regen van de dagen ervoor zorgde ervoor dat er spiegelglad ijs zonder sneeuw aangroeide. Net voor sinterklaas dooide het eventjes twee dagen, maar verder zou het tachtig dagen achtereen vriezen. Massaal trokken de mensen eropuit om te gaan schaatzen. Dagelijks werden er hardrijderijen georganiseerd waar premies van honderden guldens te verdienen waren. Eén van de grootste beproevingen was

een 200 kilometerslange tocht langs elf Friese steden.

Voor spek en bonen

Alhoewel het ijs die winter voor winterpret zorgde, was het leven voor de meesten absoluut geen pretje. De armoede was verschrikkelijk groot en het volk leefde onder erbarmelijke omstandigheden. Een orgeldraaier, die de dagen ervoor nog bij een schaatswedstrijd had staan draaien, werd een paar dagen voor kerst doodgevroren gevonden. In Jubbega verhongerde een vrouw met kleine kinderen. De pompen waren bevroren. Om toch aan water te komen hakten de mensen gaten in het ijs. Er moest steeds verder naar het midden van de vaart gehakt worden,

tot er op een gegeven moment zelfs helemaal geen water meer onder zat, omdat het ijs tot aan de bodem reikte.

Wilde je in de winter nog wat extra eten bij elkaar sprokkelen, dan kon je meedoen aan spekrijderijen: kortebaanwedstrijden waarbij op de streep spek en bonen te verdienen waren. De spekrijderijen werden vaak georganiseerd door herbergiers, die er een slaatje uit sloegen. De wedstrijden trokken namelijk veel bekijks. De arme mannen en vrouwen konden vaak helemaal niet schaatsen. Ze kregen een stel Friese doorlopers toegeschoven om vervolgens struikelend over het ijs als eerste bij de eindstreep aan te komen. Het was eigenlijk gewoon leedvermaak.

‘Voor spek en bonen meedoen’

In 1865 werd voor het eerst een schaatswedstrijd georganiseerd voor ‘spek en bonen’. Wie aan de start verscheen, kreeg spek en bonen mee naar huis. Dit trok veel arme gezinnen, waaronder zelfs kreupelen en blinden. De elite zag dit als volksvermaak. Spekrijderijen trokken vaak duizenden toeschouwers en hebben tot in de jaren dertig stand gehouden.

Opwarmende meren

Voor schaatsen op natuurijs zijn wij Hollanders inmiddels uitgeweken naar meren in koudere oorden, zoals de Weissensee. Maar wetenschappers zien ook hier alarmerende gevolgen van klimaatverandering. Zij onderzochten in 2019 maar liefst 513 meren op het Noordelijk halfrond en schreven over hun resultaten in het toonaangevende Nature Climate Change. Zij zagen dat de opwarming van de aarde ervoor zorgt dat meren overal ter wereld opwarmen, waardoor ze steeds minder vaak dichtvriezen. Binnen één generatie zullen 35.000 meren hun winterse ijslaag verliezen. Er zijn nu al meren in Noord-Amerika, Zweden en Noorwegen die normaal gesproken de hele winter bevroren zijn, maar nu steeds vaker open liggen. Dat heeft onder andere gevolgen voor de waterkwaliteit. Het zorgt bijvoorbeeld voor meer algengroei en minder vissen. De wetenschappers berekenden dat de afname van ijs grote gevolgen heeft voor 656 miljoen mensen in 50 verschillende landen. Bijvoorbeeld op plaatsen waar mensen afhankelijk zijn van ijswegen om aan voedsel

en andere voorraden te komen, zoals inheemse volken in Noord-Canada. Ook schaatsen en andere winterse activiteiten worden steeds lastiger. Er is zelfs kans dat er aan het einde van de 21e eeuw nergens meer geschaatst kan worden als de opwarming van de aarde op deze voet doorzet.

Op het Japanse Suwa-meer vlakbij Nagano wordt de ijsgroei al vanaf 1443 door priesters bijgehouden. De geschriften van de priesters zijn één van de oudste weerarchieven ter wereld en beslaan 579 winters. Daar wachten zij iedere winter op een bijzonder fenomeen: omiwatari. Het betekent ‘het voorbijgaan van de goden’. Als het drie dagen achter elkaar 10 graden vriest, zorgt de kou er namelijk voor dat het ijs gaat kruien. Volgens de eeuwenoude legende steekt de god Take-minakata over de ontstane richel het bevroren meer over om zijn geliefde, de godin Yasakatome, te bezoeken. Jaren zonder omiwatari waren vroeger zeer zeldzaam, maar in de tweede helft van de 20e eeuw, vanaf de industrialisatie, moesten de priesters het 22 winters

De ijsgroei op het Japanse Suwa-meer wordt al vanaf 1443 door priesters bijgehouden. Deze geschriften zijn één van de oudste weerarchieven ter wereld en beslaan 579 winters. / Kyodo

De Alternatieve
Elfstedentocht
Weissensee
is momenteel
de enige
Nederlandse
organisatie in
de Race to
Zero.

zonder oversteek van de goden stellen. En sinds 2000 neemt het ijs nog veel sneller af. Het meer raakt bovendien vervuild door regenbuien die afval in het water spoelen en de hogere watertemperatuur zorgt ervoor dat vissen niet meer kunnen overleven.

Wintersport

Binnen de sportwereld zijn de veranderingen voelbaar. De Olympische Spelen van Beijing werden vrijwel compleet gehouden op kunstsneeuw, waarvoor 222 miljoen liter water nodig was. Met de huidige opwarming van de aarde zou in 2080 slechts nog op één locatie van de 21 eerdere Winterspelen een olympisch evenement gehouden kunnen worden. Wintersportplekken als Calgary, Garmisch-Partenkirchen en Albertville vallen af. Er is nog hoop. Als we ons aan de Parijs-overeenkomst houden, dan kan er in ieder geval nog op negen voormalige plekken gesport worden, zoals Lillehammer en Lake Placid.

De Verenigde Naties zien een rol voor de sportwereld om klimaatverandering tegen te gaan en bij te dragen aan het halen van het Parijs-akkoord. Zij lanceerden Sports for Climate Action. Aangesloten sportorganisaties wereldwijd zetten zich met een concreet actieplan in om hun uitstoot in 2030 te halveren en in 2040 helemaal klimaatneutraal te zijn. Onder andere de Premier League, het Internationaal Olympisch Comité, FIFA, de Olympische Spelen van Parijs 2024 en sportbonden en clubs in verschillende landen doen mee. De Alternatieve Elfstedentocht Weissensee is – tot nu toe – de enige Nederlandse organisatie op de lijst van 67 organisaties in de Race to Zero.

Schaatsschaamte

Marathonschaatsers zijn zich bewust van de veranderende temperaturen.

‘Uiteindelijk zijn we naar buitenlands natuurijs gegaan omdat het in Nederland al een zeldzaamheid werd’, zegt Sjoerd den Hertog, winnaar van de Aart Koopmans Memorial in 2019. ‘Ik ben me er wel bewust van dat als wij met zijn allen in een vliegtuig stappen, dat gigantisch veel uitstoot is om iets te doen waar je eigenlijk heel koude temperaturen voor nodig hebt.’ Buiten het schaatsseizoen klimt hij en zoekt hij veel de natuur op. ‘Ik heb ook op gletsjers geklommen. Het sediment eronder wordt door de gletsjers aan de kant geduwd, dus je ziet de afdruk van waar de gletsjer ooit is geweest en hoeveel kleiner ze zijn geworden. Dat contrast is groot en indrukwekkend om te zien.’ Op de Weissensee is hij zich bewust van de omgeving. ‘Dat je plastic wikkels bij mensen afgooit en niet zomaar kauwgum in de sneeuw gooit. Uiteindelijk wil ik ook dat het schoon blijft en behouden blijft. Daar voel ik wel een verantwoordelijkheid in.’ Sporters kunnen een rol spelen in de bewustwording daarin, denkt hij. ‘In Amerika is een initiatief onder skiërs en bergbeklimmers: protect our winters. Zij proberen bij het publiek en beleidsmakers onder de aandacht te brengen wat je tegen klimaatverandering kan doen.’

Anne Tauber, winnaar van de Alternatieve Elfstedentocht in 2018, is zich er op de Weissensee bewust van hoe krachtig de natuur eigenlijk is. Ze herinnert zich sterk het gevoel dat haar bekreep toen ze een jaar eerder als één van de laatste overgebleven rijdsters in de Alternatieve Elfstedentocht over het grote meer reed en het ijs begon te dooien. ‘We reden daar achterop het meer helemaal alleen, er was geen auto meer bij ons. Ik dacht, als we nu in een wak rijden dan zijn we weg. We zijn zo klein en nietig ten opzichte van het ijs. Het was heel spannend eigenlijk

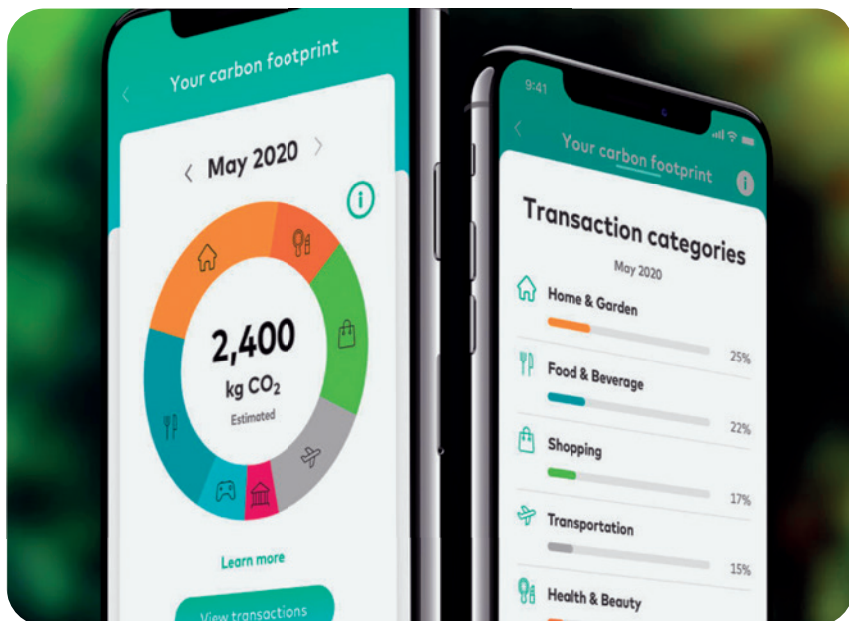
en ook wel gaaf. Zo in je eentje in de natuur. Ik zou het echt heel erg vinden als het natuurijs verdwijnt en er alleen kunstijs overblijft. Dan zou ik me verloren voelen.’ Ze is als professioneel mountainbiker veel op reis. ‘Ik zie de natuur om me heen en daar wil je zuinig op zijn. Aan de andere kant wil je ook je beroep uitoefenen. Voor de wedstrijden vlieg je overal naartoe.’ Een lastig dilemma, vindt ze. ‘Als je ziet wat teams alleen al aan materiaal hebben, denk ik dat de ecologische voetafdruk wel groot is.’ Aan de ene kant kan ze zich schuldig voelen omdat ze overal heen vliegt als sporter. ‘Aan de andere kant probeer ik door te fietsen ook een voorbeeld te zijn, in de hoop dat mensen meer fietsen en minder de auto pakken. Ik hoop dat ik daar een beetje invloed op heb.’ Ze wil vooral jonge kin-

deren laten zien hoe leuk fietsen is. ‘Het dochtertje van oud-marathonschaatser Bob de Vries stuurde me een berichtje, dat ze haar spreekbeurt over mountainbiken wilde doen. Dus ik stuurde haar twee shirtjes op. Een paar dagen later kreeg ik een foto dat ze op de Tacx zat met mijn shirtje aan, helemaal blij.’

Casper Helling, ploegleider bij team Port of Amsterdam, ziet voorzichtig meer bewustwording in de sport. ‘Bij NOC*NSF hebben ze tegenwoordig een chef d’emission, dat vind ik wel mooi.’ Je kan als sportploeg ook al veel doen zonder in te leveren op sportprestaties, denkt hij. ‘Maar dan moet je van de gebaande paden af. Kijk

En wat is jouw CO₂-uitstoot?
/ MITSupplyChain

De Mastercard Carbon Calculator informeert consumenten over de ecologische voetafdruk van hun aankopen, zodat ze bewustere beslissingen kunnen nemen. Doconomy en Mastercard willen hiermee een wereldwijde standaard neerzetten.

/ Doconomy en Mastercard

bijvoorbeeld naar welke kledingleverancier je uitkiest. Daar kunnen al verschillen in zitten.' Dit jaar is zijn ploeg actief aan de gang gegaan met het thema duurzaamheid. Eerst intern, en vooral met 'laaghangend fruit', zoals hij dat noemt. 'We trainen iedere twee weken in Leeuwarden, dan proberen we te carpoolen of met de trein te gaan. Ook kijken we naar voeding rondom trainingskampen, dat we dat met plantaardige producten doen en weinig vlees.' Ook hebben de rijders een onderzoek gedaan naar hun eigen ecologische voetafdruk en hebben ze met elkaar Life on planet earth gekeken, de documentaire van David Attenborough. Zelf gaat hij al jaren met de trein naar de Weissensee, volgend jaar willen ze dat ook met de gehele ploeg doen. 'We zijn steeds aan het

zoeken naar hoe we het verder kunnen uitbreiden en duurzame keuzes kunnen maken.' Hij hoopt dat de schaatsploeg daarmee ook anderen doet nadenken en inspireren. 'Als iedereen het gaat doen, dan gaat het zoden aan de dijk zetten.'

'Het doet mij soms wel pijn. Ik voel weleens schaatsschaamte', zegt marathonschaatser Janneke Elzinga. 'Omdat je weet dat een kunstijsbaan zelf bijdraagt aan klimaatverandering.' Dat wordt de Icerink Paradox genoemd, legt ze uit. 'Ijsbanen zijn natuurlijk initieel gebouwd om te kunnen schaatsen in Nederland, omdat het niet meer alleen buiten kon. Maar ze consumeren ook veel energie. Hoe meer de aarde opwarmt hoe meer kunstijsbanen je nodig hebt.' Soms voelt het alsof ze bezig is met een uitstervende sport. 'Zeker omdat die Elfstedentocht nooit meer lijkt te komen. Al heb ik wel elke keer de hoop.' In haar blog schreef ze over klimaatneutrale ijsbanen en vond ze bedrijven die bezig zijn met kunstmatig ijs van plastic, waar geen elektriciteit of water voor nodig is. 'Voor nu bestaat het alleen maar voor ijshockeybaantjes bij kerstmarkten of in de stad. Maar ze willen uiteindelijk wel toe naar complete ijsbanen.' Daar ziet ze nog wel toekomst in, dat de techniek zo ver vordert dat ze ijs kunnen nabootsen. 'Dat we in Nederland kunnen blijven trainen en we nog wel naar de Weissensee kunnen om op natuurijs te rijden, als dat kan. Want natuurijs is voor mij wel het échte ijs.'

DE ELFSTEDEN
PODCAST

Jessica Merkens (29) is (sport) journalist en marathonschaatser.

Ze rijdt sinds 2011 marathons in de topdivisie met beennummer 48, voor team Ocre-Haak.

Jessica is de maker van de Elfsteden Podcast, een podcast waarin ze schaatser interviewt over dé Tocht der Tochten.

Ook werkt ze aan een boek over de Elfstedentocht.

